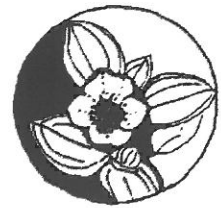

NIEUWSBRIEF NO. 36

april 2002

Stichting
Werkgroep
Florakartering
Drenthe

Secretariaat:
Hester Heinemeijer
Anserweg 8
7975 PB Uffelte
(0521)351057

FLORON-coördinator:
Ben Hoentjen
Felland 50
9755 TC Onnen
(050)4061990(thuis)/(0592)365509(werk)- email: benhntjn@amazed.nl

Van de redactie

Het kwam door de straffe noordoosten wind, dat weet ik wel, maar toch leken de gesloten en afgewende, hangende kopjes van de bosanemonen me wat te verwijten. Ze herinnerden me er pijnlijk aan dat deze nieuwsbrief aan de late kant is en maakten me ervan bewust dat iedereen, na de beperkingen van het MKZ-voorjaar, vast graag weer eens vroeg met de streeplijst op stap wil. Als verzachtende omstandigheid voor de wat late verschijning van de nieuwsbrief mag ik aanvoeren dat mijn verhuizing naar Onnen en de onvermijdelijke nasleep daarvan, wat achterstand in het werk voor de WFD, FLORON en andere clubs heeft opgeleverd. Mijn adres is dus veranderd (zie boven) en zoals in de laatste Gorteria fijntjes werd opgemerkt, ik ben zelfs Drenthe 'ontvlucht'. Een klein stukje maar en zeg nou eerlijk, de Hondsrug is toch eigenlijk Drents?

De afgelopen maanden is veel tijd besteed aan de verwerking van de vele gegevens die de afgelopen twee jaar zijn verzameld en dat betekent dat de verspreidingskaartjes in deze nieuwsbrief heel actueel zijn. Heel erkentelijk ben ik ook voor de bijdragen van verschillende WFD-medewerkers, die bereid waren een artikel voor deze nieuwsbrief te maken. Daaruit blijkt steeds dat de Atlas van de Drentse flora een dankbare bron is om de nieuw verzamelde gegevens aan te toetsen en dat de atlas ook inspiratiebron is voor nieuw veldwerk. Zowel voor het nieuwe Florameetnet Drenthe als voor de verschillende FLORON-projecten kan iedereen ook dit jaar weer volop aan de slag. Ik hoop dan ook velen daarvoor van formulieren, kaarten en ander materiaal te voorzien. En ik wacht met spanning op de resultaten van dit jaar en op leuke bijdragen daarover voor de volgende nieuwsbrief. Een mooi en verrassend veldseizoen toegewenst en graag tot ziens bij een of meer excursies!

Met vriendelijke groeten, namens het bestuur van de Werkgroep Florakartering Drenthe,

Ben Hoentjen

Inhoud

- *Florameetnet Drenthe: een schoorvoetend begin
- *Stengelloze sleutelbloem (*Primula vulgaris*) in Drenthe
- *Grote waternavel (*Hydrocotyle ramunculoides*) krijgt vastere voet in Drenthe
- *Invasie van Kale gierst (*Panicum dichotomiflorum*) vanuit Zuidwest-Drenthe
- *Onze pekeladventieven zetten gestage opmars ook in 2001 voort
- *Weer nieuwe vondsten van Dennenorchis (*Goodyera repens*) in Drenthe!
- *Voorkomen van Straatliefdegras (*Eragrostis pilosa*) in de provincie Groningen (en Drenthe)
- *Aanvullingen op de Atlas van de Drentse Flora
- *Floron-projecten
- *Excursieprogramma 2002

Tekeningen:

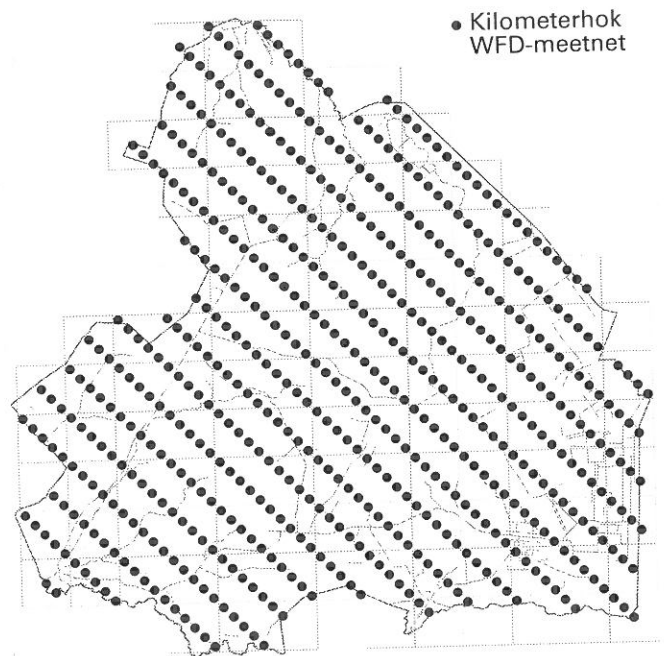
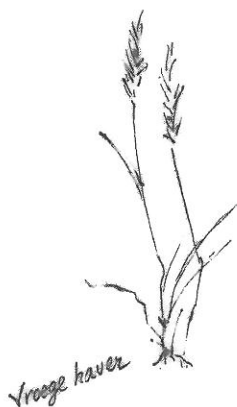
Bosanemoon en voorjaarsflora: Han de Boer
Vroege haver en Hertshoornweegbree: Akke Kooij
Beekdal: Janny Oudega
Stengelloze sleutelbloem en Dennenorchis: Heukels' Flora van Nederland (1996)

Het florameetnet Drenthe: een schoorvoetend begin

Ben Hoentjen en Eef Arnolds

In 2001 is een schoorvoetend begin gemaakt met het Florameetnet Drenthe, als vervolg op de Atlas van de Drentse flora (1999). Doel van dit meetnet is om in 10 jaar een representatief beeld te krijgen van de veranderingen in de flora van Drenthe op provinciale schaal, voortbouwend op het veldwerk voor de atlas. Om daarbij ook nieuwkomers niet te missen en het wel en wee van de gewone soorten te kunnen volgen, is gekozen voor inventarisatie van alle soorten in de 500 kilometerhokken, die voor dit meetnet zijn geselecteerd (Figuur 1). De methodiek van inventariseren wijkt niet af van de werkwijze voor de atlas, want anders zou een vergelijking van de resultaten sterk bemoeilijkt worden. Een kilometerhok dient, afhankelijk van de soortensamenstelling, twee tot drie keer in verschillende seizoenen te worden bezocht. Daarbij worden alle verschillende biotopen binnen het hok bekeken. Afhankelijk van de aard van het kilometerhok varieert de benodigde tijd per bezoek van een halve dag in sommige veenkoloniale gebieden tot een hele dag in de beekdalen. Het is plezierig als je daarbij ook aangeeft hoe zeldzaam of algemeen elk van de soorten is. Daarbij geldt de aantalscode, die ook voor het totaal-project van FLORON wordt aangehouden.

Figuur 1: De geselecteerde kilometerhokken van het Florameetnet Drenthe: vijf kilometerhokken per atlasblok op de NW-ZO diagonaal.

Proefjaar 2001

Als we deze ronde over tien jaar willen afsluiten, moeten er per jaar gemiddeld 50 hokken worden geïnventariseerd. Dat lijkt ons met zoveel actieve Drentse floristen goed haalbaar, maar de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat we dat in het proefjaar nog niet gehaald hebben. Bert Oving, Els Heijman, Elly en Dirk Arends-Kaindl, de plantenwerkgroep van Natuur- en milieuvereniging 'Het stroomdal' (ZO-Drenthe) hebben zich echter al met veel enthousiasme op dit nieuwe project gestort. De totale oogst was 10 streeplijsten, die inmiddels zijn verwerkt. Voor zover mogelijk doen deze proefpersonen ook dit jaar weer mee en inmiddels heeft ook de plantenwerkgroep van de KNNV ZO-Drenthe 4 hokken 'geclaimd'.

Ook meedoen?

Ondanks het wat magere begin hebben we toch het idee dat er voor dit nieuwe WFD-project voldoende belangstelling is om hiermee door te gaan en we nodigen dan ook iedereen uit zich bij het secretariaat of bij Ben Hoentjen aan te melden om een hok te adopteren. Je kunt aan de hand van het kaartje (figuur 1) zien wat de voor jou interessante hokken zijn. Als je meedoet krijg je zo spoedig mogelijk

- een **beknopte handleiding** voor het veldwerk, grotendeels gebaseerd op de oude handleiding maar aangepast aan de nieuwe doelstelling;

- veldformulieren** (streeplijsten) voor het aankruisen van soorten in het veld in twee versies, namelijk met wetenschappelijke en Nederlandse namen.

- een **veldkaart** (1:10.000) van de te inventariseren hokken, ter ondersteuning van de oriëntatie in het veld en voor het aangeven van de gelopen route en van vindplaatsen van bijzondere soorten

Stengelloze sleutelbloem (*Primula vulgaris*) in Drenthe

Annie Vos

Stengelloze sleutelbloem (*Primula vulgaris*) is een inheemse plant die oorspronkelijk in Drenthe op houtwallen langs beekdalen, in slootbermen en slootwallen van schraal grasland groeide. Door ruilverkaveling, het dempen van slootjes en het uitsteken van de planten voor 'tuintjes' zijn de meeste groeiplaatsen in Drenthe verloren gegaan. Hoogstwaarschijnlijk kwam zij vroeger in Drenthe als bosplant in beekdalbossen voor, een biotoop te vergelijken met die van Slanke sleutelbloem (*Primula elatior*) elders in het land nu. In West-Brabant is de Stengelloze sleutelbloem verdwenen. In de binnenduinen staat zij in loofbos: verwilderd of toch inheems? In de duinstreek komt zij tevens als stinzenplant voor. Dat geldt ook voor de groeiplaatsen langs de Vecht in Utrecht en in Friesland.

De Atlas van de Drentse Flora (Werkgroep Florakartering Drenthe, 1999) vermeldt dat Stengelloze sleutelbloem vanaf 1970 nog in 12 kilometerhokken is aangetroffen. Volgens Van Zanten & Dekker (1995) resteerden er in 1994 vindplaatsen in 3 kilometerhokken. De Gasselter populatie laat ik in dit artikel buiten beschouwing omdat het hier niet gaat om een 'natuurlijke' vindplaats.

Uit het ruilverkavelingsrapport Anloo/Rolde 'Moet dit zo doorgaan?' (1973), heb ik een zeven vindplaatsen opgetekend die bijna corresponderen met de kilometerhokken, weergegeven in de Drentse Atlas. Vanaf 1997 ben ik op zoek gegaan naar de groeiplaatsen in de kilometerhokken uit bovengenoemde bronnen.

Na lang zoeken heb ik in drie kilometerhokken bij Gasteren ('97), bij Ekehaar ('98) en bij Geelbroek ('99) populaties van Stengelloze sleutelbloem gevonden. Elk jaar bezoek ik deze en eveneens de vindplaatsen die verloren zijn gegaan. Van de drie populaties noteer ik gegevens over aantal bloemen en knoppen en eventuele uitbreiding. Een en ander heb ik ook op foto en later op dia vastgelegd.

Daarnaast heeft Hindrik Lanjouw mij op een paar vroegere vindplaatsen attent gemaakt die sindsdien ook elk voorjaar door mij worden bekeken.

Mijn bevindingen tot nu toe zijn:

De populatie bij Ekehaar (1 exemplaar) is sinds 1999 verdwenen. De plant leek uitgegraven..... hoewel volgens Hindrik Lanjouw primula's na jaren soms weer kunnen opduiken: er is nog hoop.

De populaties bij Gasteren en Geelbroek bestaan uit meerdere exemplaren. Die bij Geelbroek had in 1999 veel meer bloemen dan in 2000. De Gasterense populatie daarentegen was in 2000 veel bloemrijker dan in 1999.

Beide populaties hebben in 2000 een paar zaailingen voortgebracht, waarvan een enkele gebloeid hebben.

Bij één populatie is er ook duidelijk sprake van het verschijnsel heterostylie: 'naast planten met bloemen met een korte stijl en lange meeldraden worden planten met bloemen met een lange stijl en korte meeldraden gevonden' (Heukels' Flora van Nederland).

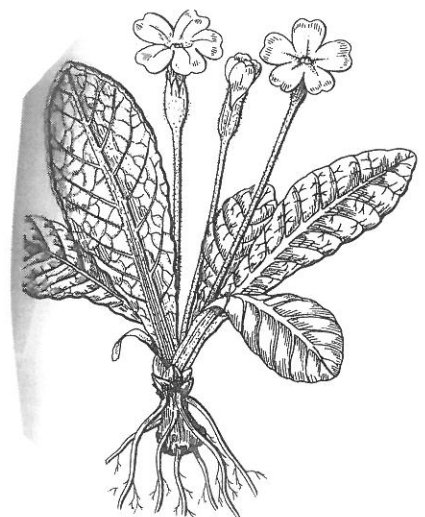
Onlangs ben ik door een paar floristen gewezen op nog een groeiplaats. Deze 'nieuwe' populatie bij Eldersloo heb ik half februari 2002 bezocht: drie exemplaren met één knop en één bloem. Dus toch 3 kilometerhokken, zoals Van Zanten & Dekker in 1994 stelden?

Laten we uiterst zuinig zijn op de zeldzame Stengelloze sleutelbloemen. De Drentse exemplaren behoren tot de weinige, zo niet de enige 'natuurlijke' exemplaren in ons land. Behoud en bescherming zijn dus van groot belang.

Literatuur:

Werkgroep Florakartering Drenthe (1999): Atlas van de Drentse flora. Schuyt & Co. Haarlem

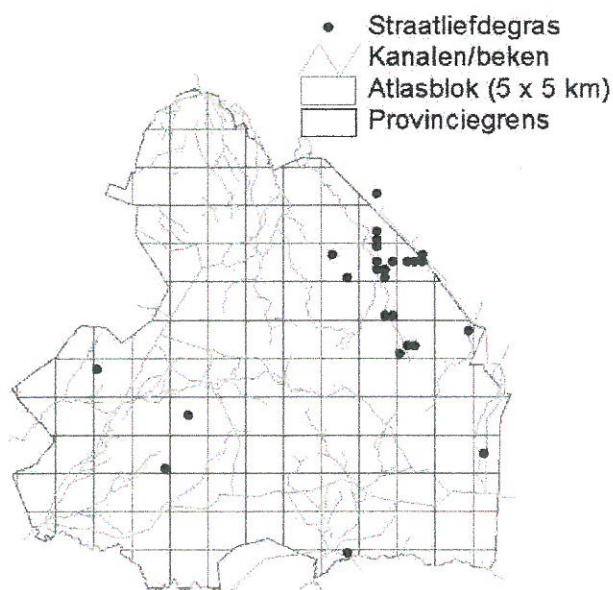
Zanten, I. van en H. Dekker (1995) : Sparen voor later; onderzoek naar voorkomen, bedreigingen en beheer van zeldzame plante- en insectesoorten in Drenthe. Min. Van LNV / LB&P ecologisch advies BV, Assen.

Grote waternavel (*Hydrocotyle ranunculoides*) krijgt vastere voet in Drenthe

Ben Hoentjen

In de herfst van 1999, vlak voor het verschijnen van de Atlas van de Drentse flora, ontdekte Peter Venema in de Oude Hoogeteense vaart bij Noordwijk (kilometerhok 216-522) de eerste groeiplaats van Grote waternavel (*Hydrocotyle ranunculoides*) in Drenthe. Profiterend van de zachte winters van de laatste jaren heeft deze van oorsprong Noord-Amerikaanse soort zich hier niet alleen uitstekend kunnen handhaven, maar ook fors kunnen uitbreiden. In 2000 groeide er ook Grote waternavel in een vijver en een sloot in de nieuwe wijk Oosterboer aan de oostkant van Meppel. Een 'ontsnapping' uit een tuinvijver van deze in tuincentra verkochte weekeraar? Hetzelfde geldt mogelijk voor het opduiken van de soort in kilometerhokken grenzend aan de Emmer wijken Bargeres en De Rietlanden (opgaven T. Winkelman). In de zomer van 2001 bleek ook de Beilervaart in ras tempo gekoloniseerd te raken. Vanaf Hoogersmilde tot vlakbij de zuiveringsinstallatie bij Beilen is Grote waternavel in alle kilometerhokken, op een enkele plaats het hele kanaal bedekkend, vastgesteld (opgaven Peter Venema en Jan Grotenhuis, figuur 2). In november 2001 ontdekte Lubbert Dijk twee grote plakken van de soort in het Leekster Hoofddiep, die een week later waren verwijderd. Kortom, Grote waternavel bezorgt de waterbeheerders in Drenthe al handenvol werk: een ongelijke strijd tegen deze explosieve exoot?

Figuur 2: De verspreiding van Grote waternavel (*Hydrocotyle ranunculoides*) in Drenthe (1999-2001).

Invasie van Kale gierst (*Panicum dichotomiflorum*) vanuit Zuidwest-Drenthe

Maarten Perdeck

Kale gierst is een tot 1 meter hoog, uit Noord-Amerika afkomstig, eenjarig gras. De soort valt nogal op door de mooie ijle bloeipluimen. De Atlas van de Drentse Flora (Wergroep Florakartering Drenthe, 1999) vermeldt de aanwezigheid van de soort vanaf 1996 in vijf km-hokken in het gebied Zuidwolde-Meppel-Hoogeveen. Zelf zag ik Kale gierst voor het eerst in de zomer van 2000. Bij de bouw van een spoorviaduct tussen Koekange en Koekangerveld groeide de soort niet alleen massaal op braakliggende grond en nieuwe bermen, maar ook in maïsakkers in de omgeving. Ook op de es van Ruinen stond Kale gierst al in een maïsakker. In 2001 liet de soort zien hoe snel zij zich kan uitbreiden: in 22 km-hokken in Zuidwest-Drenthe trof ik de soort aan. Mede dankzij recente meldingen van andere WFD-medewerkers is deze exoot nu uit 36 kilometerhokken bekend (KFKD 3) (figuur 3).

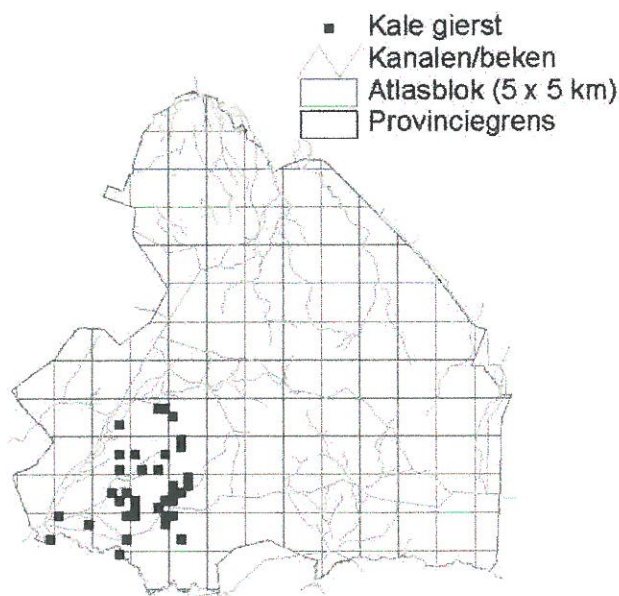
Kale gierst groeit graag in (randen van) maïsakkers. De verspreiding lijkt plaats te hebben via landbouwvoertuigen. Op maïsakkers die pas door Kale gierst bereikt zijn, vind je de nog weinige planten steeds op de inrit. In een later stadium van infectie groeit Kale gierst vooral langs de randen van maïsakkers. Af en toe tref je een exemplaar langs een aardappelakker, op een boerenerf of op braakland.

De Nederlandse Oecologische Flora (deel 5, p.221) voorspelde al het inburgeren van Kale gierst "die in Duitsland als (maïs)akkeronkruid in opmars is en inmiddels het zuidoosten van Gelderland bereikt heeft" (Weeda e.a., 1994). Het lijkt alsof de invasie van Kale gierst in Drenthe vanuit het zuidwesten komt (figuur 3). Tussen Zwolle en Meppel groeit zoveel Kale gierst in de maïsakkers dat ze zelfs vanuit de trein is waar te nemen.

Literatuur:

Weeda, E.J., R. Westra, Ch. Westra & T. Westra (1994): Nederlandse oecologische Flora. Wilde planten en hun relaties, deel 5. Amsterdam.

Werkgroep Florakartering Drenthe (1999): Atlas van de Drentse flora. Schuyt & Co., Haarlem.

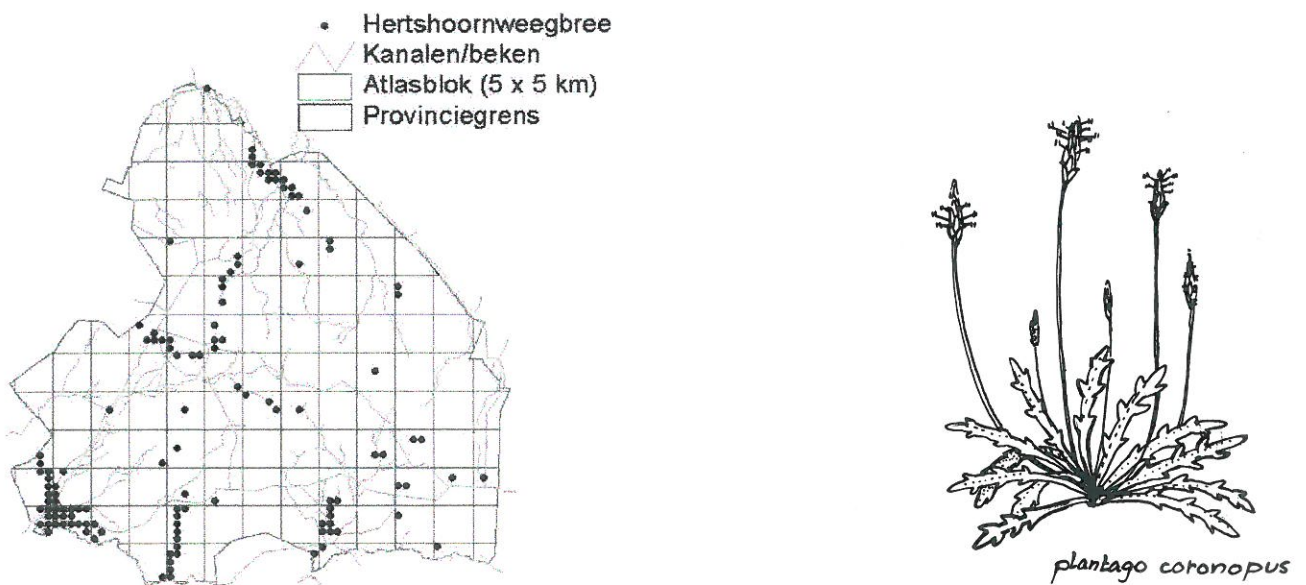
Figuur 3: De verspreiding van Kale gierst (*Panicum dichotomiflorum*) in Drenthe. (KFD = 36; KFKD = 3, zeldzaam)

Onze pekelaadventieven zetten gestage opmars ook in 2001 voort

Ben Hoentjen

Net als in 2000 hebben velen van u aanvullingen doorgegeven op de verspreidingskaartjes van de pekelaadventieven, Deens lepelblad (*Cochlearia danica*) en Hertshoornweegbree (*Plantago coronopus*). Omdat in de vorige Nieuwsbrief (35) het bijgewerkte kaartje van Deens lepelblad is opgenomen, is dit keer gekozen voor de nieuwe editie van dat van Hertshoornweegbree (figuur 4). De vele aanvullingen in ZW-Drenthe zijn voornamelijk afkomstig van Peter Venema, die filevorming op de TT-dag benutte om deze soort te karteren. Het aantal kilometerhokken waaruit de soort bekend is, is gestegen tot 123. Enkele oudere waarnemingen werden aangeleverd door Pieter Stolwijk, die er daarbij tevens op wees dat Steenkruidders (*Lepidium ruderales*) zich ook in toenemende mate in Drenthe als pekelaadventief manifesteert.

Opmerkelijk genoeg kwamen er opnieuw vrijwel geen nieuwe meldingen van Stomp kweldergras (*Puccinellia distans ssp. distans*) binnen. Wordt deze grassoort moeilijk vanuit de auto herkend of is ze werkelijk nog steeds veel zeldzamer dan Hertshoornweegbree of Deens lepelblad? Van deze laatstgenoemde soort heeft Annie Vos het gat in de verspreiding langs het traject van de weg Assen-Rolde-Gieten-Veendam (N33) weggewerkt: in vrijwel alle kilometerhokken waar deze weg doorloopt is Deens lepelblad aanwezig. *Cochlearia danica* blijft daarmee nog steeds de meest algemene pekelaadventief in Drenthe (anno 2001 in 313 kilometerhokken; KFKD = 5).

Figuur 4: De verspreiding van Hertshoornweegbree (*Plantago coronopus*) in Drenthe (gegevens t/m 2001)

Behalve van pekelaadventieven kwamen ook van Jakobskruid (*Senecio jacobaea*) weer tientallen nieuwe opgaven binnen. Deze soort is inmiddels uit 610 kilometerhokken bekend en daarmee in Drenthe een vrij algemene soort (KFKD = 6, zie Atlas van de Drentse Flora p. 36) geworden. Het aantal nieuwe vindplaatsen van Bezemkruid (*Senecio inaequidens*) was beperkt.

Dat geldt ook voor Roze winterpostelein (*Claytonia sibirica*), dat nu voor 134 kilometerhokken is opgegeven.

Voorkomen van Straatliefdegras (*Eragrostis pilosa*) in de provincie Groningen.

Bert Oving

Dit artikel is met instemming van de auteur overgenomen uit Nieuwsbrief nr. 9 (februari 2002) van de beide Groningse FLORON-districten. Aanleiding daartoe vormden de aanvullingen van Bert Oving op de uit de Atlas van de Drentse flora bekende verspreiding van Straatliefdegras in Drenthe, in het bijzonder in het grensgebied met Groningen (figuur 5).

In 2001 heb ik mij tijdens de inventarisaties voor FLORON voornamelijk beperkt tot het inventariseren in de bebouwde kom. Vanwege de MKZ-crisis begin dit jaar, leek het mij verstandiger om de buitengebieden te mijden. Een goede gelegenheid om het voorkomen van planten in de dorpen eens nader onder de loep te nemen. Een soort die daarbij regelmatig is aangestreept betreft Straatliefdegras. Vanaf deze eerste waarnemingen ben ik tevens bij gaan houden waar ik de soort tijdens mijn werkzaamheden her en der in de provincie aantrof. In de grotere dorpen heb ik middels een paar gerichte zoekacties het verspreidingsbeeld zo goed mogelijk gecompleteerd. Een groot aantal van de waarnemingen is dan ook vanuit de auto gedaan. In de meeste gevallen is het openen van het portier en een korte blik op de weg of langs de stoeprand voldoende om de aanwezigheid vast te stellen. De soort is op korte afstand gemakkelijk te herkennen en nagenoeg niet met andere soorten te verwisselen., ook niet met Klein liefdegras (*Eragrostis minor*)¹.

Straatliefdegras kent zijn oorsprong in Oost-Azië. Het is een kosmopoliet van de warme en gematigde gebieden. In Nederland is de soort in de eerste helft van de 20^e eeuw enkele malen als adventief gevonden. Vanaf 1958 krijgt de plant vaste voet in Rotterdam en vanaf de jaren zeventig elders in Zuid-Holland en vervolgens ander delen van Nederland. Vanaf 1980 verloopt de verdere uitbreiding snel, waarschijnlijk via verkeer. Op dit moment is de soort plaatselijk algemeen in het Urbaan district².

Het voorkomen neemt af van zuid naar noord. In Noord-Nederland geldt de soort tot voor kort als zeldzaam. In Drenthe stamt de eerste waarneming uit 1985 en geldt hij als een zeer zeldzame soort welke in 5 km-hokken is aangetroffen, steeds tussen bestrating³. Inmiddels is de soort ook in deze provincie op meerdere plaatsen aangetroffen^{4,5} (figuur 5).

In de provincie Groningen is Straatliefdegras tot en met 1999 in vijftien kilometerhokken vastgesteld⁶. In 1996 is het voor het eerst aangetroffen door P. Stolk⁷. Pas in 1999 is dit grasje ook in Oost-Groningen aangetroffen⁸. Tijdens een inventarisatiekamp in Bourtange blijkt de soort in 2 kilometerhokken voor te komen. Datzelfde jaar nog blijkt de soort in Winschoten en Oude Pekela algemeen te zijn⁹. Inmiddels staat de teller op minimaal 112 kilometerhokken (figuur 5) en loont het om de actuele verspreiding eens nader te bekijken.

In West-Groningen blijft tot dusver de verspreiding van Straatliefdegras beperkt tot de stad Groningen, alwaar de soort de laatste jaren bezig is met een spectaculaire opmars¹⁰.

In Oost-Groningen ligt het zwaartepunt van de verspreiding duidelijk in de Veenkoloniën. In de grotere plaatsen als Hoogezand, Stadskanaal Veendam en Winschoten groeit de soort met vele tienduizenden. Op diverse locaties is vastgesteld dat de plant grote delen van klinkerstraten heeft gekoloniseerd en daarmee kennelijk Straatgras heeft verdrongen. Ook in de lintvormige dorpen is de soort in vrijwel elk geschikt hok gevonden.

In Westerwolde is de soort tot nu toe alleen in Bourtange en Vlagtwedde aangetroffen. De eerste plaats is een toeristische trekpleister en het is waarschijnlijk dan ook geen toeval dat de soort juist hier massaal voorkomt. Opvallend is de afwezigheid van Straatliefdegras in de gebieden met jonge zeeklei. In Delfzijl is slechts 1 plant aangetroffen. Alleen in Appingedam is de soort met een bezetting van 4 hokken redelijk algemeen. Een groot aantal dorpen op de jonge zeeklei zijn inmiddels door verschillende floristen bezocht maar de soort is er tot op heden niet aangetroffen^{5,11}. Dit zal waarschijnlijk deels te maken hebben met de grondsoort. Straatliefdegras behoort tot de groep van de zogenaamde C4-planten^{4,12}. Van dergelijke planten is bekend dat ze een voorkeur hebben voor zandige gronden omdat deze in de zomer sterker opgewarmd worden dan klei- en veengronden. Klinkerstraten worden gewoonlijk ingelegd op een zandbed zodat er geen beperking hoeft te zijn voor vestiging van Straatliefdegras. Zo blijkt de soort in een jong zeekleigebied als de Noordoostpolder in alle dorpen algemeen voor te komen, maar wel uitsluitend tussen bestrating en niet in perkjes, wegranden e.d.⁵. Nieuwe vestigingen op de Groningse klei lijkt dan ook slechts een kwestie van tijd en zal zich waarschijnlijk voornamelijk beperken tot de bebouwde kom.

In de provincie Groningen is Straatliefdegras voornamelijk aangetroffen tussen bestrating, langs stoepranden, beklinkerde vluchtheuvels en in perkjes. Voorts op een spoorwegovergang en éénmaal massaal in een verwaarloosd voortuintje. Buiten de bebouwde kom is de soort slechts twee maal aangetroffen, éénmaal op een NAM-locatie en éénmaal in de vastgereden berm van een landweggetje. In Drenthe is de soort echter meerdere malen aangetroffen buiten de bebouwde kom, steeds in de spatzone van wegen⁵.

Wat betreft het voorkomen van Straatliefdegras in de provincie Groningen kan gesteld worden dat de soort inmiddels een algemene verschijning is. Aan de opmars van dit plantje zal, naar het zich laat aanzien, voorlopig nog geen einde komen. De komende jaren zal de soort naar verwachting de dorpjes op de jonge zeeklei weten te bereiken. Een voorspoedige kolonisatie lijkt onafwendbaar. In de Veenkoloniën zal de soort naar het zich laat aanzien verder toenemen. Buiten de bebouwde kom lijkt het mij zeer waarschijnlijk dat de soort steeds meer opduikt in de spatzône van allerlei wegen. Inventarisaties in de komende jaren zullen echter moeten uitwijzen of het geschetste scenario ook inderdaad gevolgd wordt.

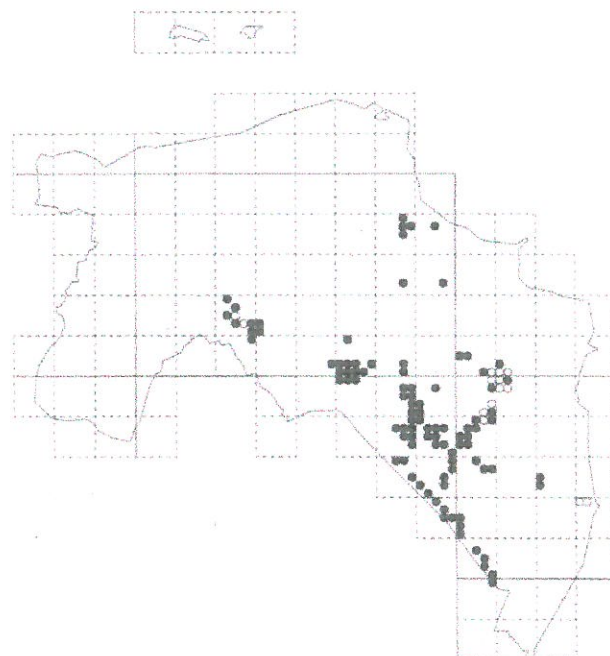
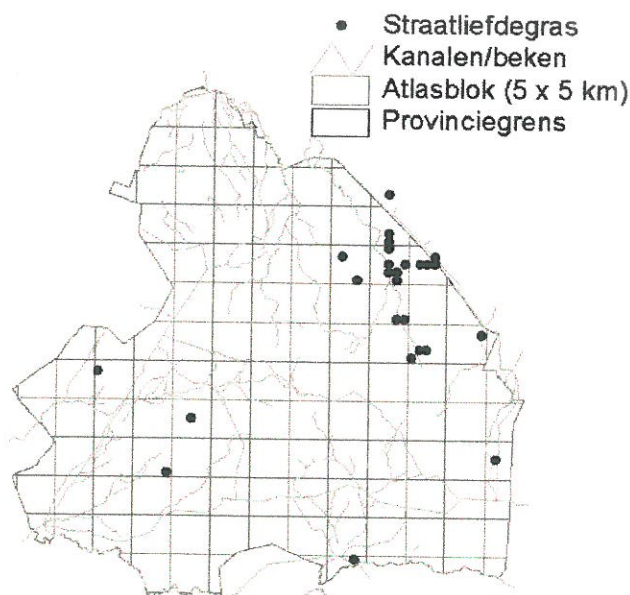
Literatuur:

1. Eigen bevindingen aan de hand van vondst van Klein liefdegras op beklinkerde vluchtheuvel in Scheemda.
2. Heukels' Interactieve Flora van Nederland. 1998. ETI/ Rijksherbarium.
3. Werkgroep florakartering Drenthe. 1999. Atlas van de Drentse Flora, Schuijt & Co B.V., Haarlem.
4. Dijkhuis, E. 2000. Opmars van Straatliefdegras en andere C4-planten in provincie Groningen? Floron nieuwsbrief Groningen, nr. 7, 2000
5. Eigen waarnemingen in 2001.
6. Gebaseerd op gegevens van FLORBASE - 2F.
7. Floron nieuwsbrief Groningen, nr. 3, 1997.
8. Floron nieuwsbrief Groningen, nr. 7, 2000.
9. Melding van A.M. Nieuwenhuijs in Floron nieuwsbrief nr. 7, 2000.
10. Zie E. Dijkhuis, elders in deze nieuwsbrief.
11. Mondelinge mededeling van W. Stouthamer.
12. Weeda, E. J. et. al. 1985. Nederlandse oecologische flora. Wilde planten en hun relaties. Deel 5. IVN, Amsterdam. Floron nieuwsbrief Groningen, nr. 3, 1997.
13. Verspreidingskaart is geproduceerd met behulp van het programma STIPT van het IKC Natuurbeheer (auteur: P. Frigge)
14. FLORBASE is een bestand met plantensoort-waarnemingen op 1x1 kilometerhokniveau. Het bestand bestaat uit gegevens van provincies, particulieren, terreinbeherende organisaties en instituten.

Figuur 5: De verspreiding van Straatliefdegras in Groningen en in Drenthe

Verspreiding van Straatliefdegras in Groningen.¹³

- Vondsten tot en met 1999. Bron: FLORBASE - 2F¹⁴
- Vondsten 2000-2001. Eigen waarn. en gegevens W. Stouthamer voor stad Groningen.

Weer nieuwe vondsten van Dennenorchis (*Goodyera repens*) in Drenthe!

Hans Dekker, Albert Henckel en Maarten Perdeck

In Nieuwsbrief 34 (Werkgroep Florakartering Drenthe 2000) kon melding worden gemaakt van de vondst van twee nieuwe locaties van de Dennenorchis (*Goodyera repens*) in het noorden van de provincie Drenthe. In deze regio waren al decennia lang vindplaatsen van deze orchideeënsoort bekend. Maar ook in andere delen van Drenthe kwam *Goodyera repens* voor (Dekker 1994a). Vooral in het gebied tussen Hoogeveen en Beilen groeide de Dennenorchis op minimaal vijf plaatsen. De laatste bekende vondst uit deze regio is gedaan in de jaren tachtig van de vorige eeuw, toen een Poolse onderzoekster een bloeiende plant vond in het Lheebroeker zand. Ondanks zorgvuldig zoeken kon deze vindplaats zelfs in hetzelfde jaar niet teruggevonden worden. Daarmee leek het doek voor de Dennenorchis in deze regio gevallen.

Boswachterij Dwingeloo

In de boswachterij Dwingeloo, onderdeel van Nationaal Park Dwingelderveld, zijn in de loop van de twintigste eeuw enkele locaties met *Goodyera repens* gevonden (Dekker 1994b). Toch waren er anno 2000 geen populaties meer bekend. Wij hebben diverse malen geschikte bossen in de regio bezocht zonder ook maar een spoor van de Dennenorchis te vinden. In 2000 keerde echter het tij. Een botanisch onderlegde toerist meldde een vondst van de Dennenorchis langs een fietspad in de boswachterij. Toch bleek deze groeiplaats niet eenvoudig te traceren. Pas in de zomer van 2001 werd de populatie eindelijk gelokaliseerd. Op 22 augustus 2001 telden we 60 rozetten en bovendien vijf uitgebloeide bloeiaren. De populatie groeit in een licht, vrij hol staand dennenbos van ongeveer 80 jaar oud. De bodem bestaat uit stuifzand, dat pas door bebossing tot rust is gekomen. Hier en daar staan nog enkele jeneverbesstruiken als herinnering aan de periode vóór de bebossing. *Goodyera repens* groeit hier op de westzijde van kleine stuifheuvelds. De vegetatie is arm aan soorten en weinig spectaculair, behalve op één plek. Een stukje verder in het dennenbos groeit namelijk de Grote wolfsklauw (*Lycopodium clavatum*), een andere vertegenwoordiger van de vegetatie, die kenmerkend is voor echte naaldbossen. Op de groeiplaats van *Goodyera repens* domineert Bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*) de vegetatie. Verder komen nog enkele gewone bosplanten voor zoals Brede stekelvaren (*Dryopteris dilatata*) en Liggend walstro (*Galium saxatile*). De mat van *Deschampsia flexuosa* is vrij dicht en kan op termijn verstikking van de vegetatie veroorzaken. De beheerder, Staatsbosbeheer, is echter alert en zal trachten deze 'nieuwe' vindplaats te behouden. Bij een terreinbezoek op 6 februari 2002 bleken zes forse planten ontworteld te zijn. Gezien de keutels die er omheen lagen hebben grazende schapen deze kleine 'catastrofe' veroorzaakt. Natuurlijke of beheersmatige begrazing is al eerder een bedreiging gebleken voor kleine kwetsbare populaties van deze soort, omdat de planten heel oppervlakkig wortelen, snel loslaten en dan uitdrogen. Al dan niet tijdelijk uitrasteren kan een oplossing betekenen, ook als preventie tegen ongewenste recreatieve activiteiten (picknicken, sluippaadjes). Eventueel kan worden volstaan met een ruime krans van opgestapelde takken, zodat de inloop van schapen wordt verhinderd.

Anserdennen

Buiten de boswachterij Dwingeloo waren in de vijftiger jaren van de vorige eeuw nog enkele vindplaatsen uit deze regio bekend, zoals in een dennenbos bij Kralo, in het Spaarbankbos bij Hoogeveen en in het Kremboongbos bij Tiendeveen. In deze bossen is Dennenorchis al in vele jaren niet teruggevonden. Uit de Anserdennen, een stuifzandbebossing ten noorden van Ruinen en eveneens onderdeel van Nationaal Park Dwingelderveld, waren echter geen vondsten bekend. De Anserdennen is een gevarieerd bos met voornamelijk grove den (*Pinus sylvestris*) met een rijke en gevarieerde ondergroei van struiken, heidesoorten en bladmossen. Deze afwisseling is mede te danken aan het voorkomen van veel stuifheuvelds met daartussen liggende laagten. Enkele van deze laagten zijn niet bebost en voornamelijk begroeid met Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*), Gewone dophei (*Erica tetralix*) en Struikhei (*Calluna vulgaris*) met hier en daar bijzondere soorten als Klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*) en Beenbreek (*Narthecium ossifragum*). Op deze open plekken groeien geen orchideeën. Langs de bospaden zijn echter steeds meer exemplaren van *Epipactis helleborine*, de Brede wespenorchis, verschenen. Deze in Noord-Nederland zeldzame soort lijkt de laatste jaren gestaag toe te nemen, ook in de Anserdennen. De meest opmerkelijke vondst is echter die van *Goodyera repens* in de Anserdennen in 2001 door Eef Arnolds. Ofschoon het slechts één exemplaar betrof betekent dit toch weer een nieuwe locatie van deze bedreigde orchideeënsoort. Het bosgedeelte waarin de soort is gevonden is volgens Eef Arnolds (mond. med.) 'gewoon saai dennenbos zonder ondergroei van enige betekenis'. Hij gaat er gezien de omstandigheden ter plaatse van uit dat het hier om een nieuwe vestiging gaat. Bovendien is de Dennenorchis ondanks onze naspeuringen en twee vegetatiekarteringen nooit eerder in dit bos gevonden. Dit versterkt het vermoeden dat het hier inderdaad een recente vestiging betreft. Verdere details over deze vondst ontbreken vooralsnog.

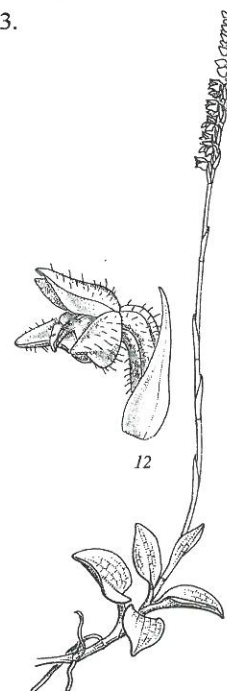
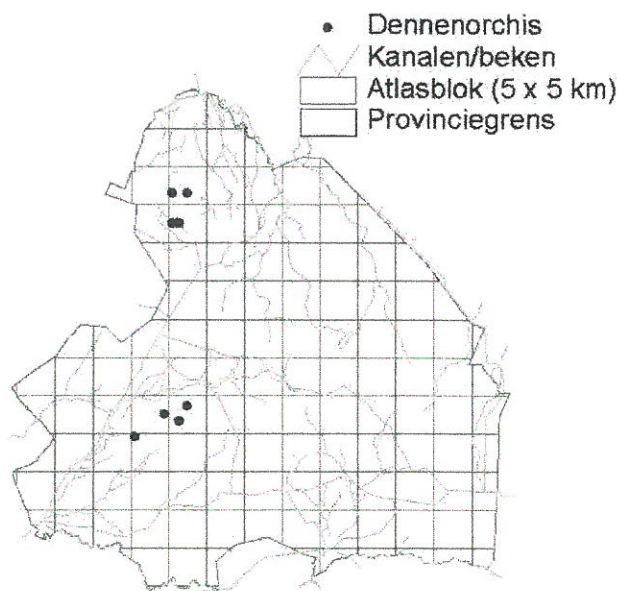
Zeven populaties in Drents floradistrict

In totaal bestaan er nu vijf populaties van *Goodyera repens* in Drenthe. Sommige, zoals die in de Anserdennen en één van de locaties in Noord-Drenthe, zijn echter van minimale omvang. Hun voortbestaan is daardoor allerminst zeker. De andere nieuwe populatie in Noord-Drenthe is echter dermate groot dat deze tegen een stootje moet kunnen (Dekker 2001). Aanvullend onderzoek in 2001 toonde aan dat zich op enige afstand van de in 2000 geïnventariseerde groeiplaats nog enkele kleine satellietpopulaties bevinden. De grootte van de totale populatie wordt voor 2001 geschat op ongeveer 650 bloeiende planten. De aloude locatie van Dennenorchis bij Norg blijft een zorgenkindje omdat hier nauwelijks planten tot bloei komen. Rozetten zijn her en der echter nog wel te vinden, zij het in kleine aantallen. Pogingen om door plaggen van de bosbodem de vegetatie met Dennenorchis te verjongen hebben geen enkel resultaat opgeleverd. De 'nieuwe' populatie in de boswachterij Dwingeloo neemt met 60 rozetten een tussenpositie in. Oplettendheid blijft hier echter geboden, vooral door de ligging van de groeiplaats aan de rand van een bos, de nabijheid van een fietspad en de activiteiten van grazers. Eén flinke picknick of 'graasbeurt' en het is met deze populatie gebeurd. Ook vergrassing kan op termijn voor problemen zorgen.

Als we het hele Drents district beschouwen kunnen we stellen dat hier anno 2002 zeven populaties bestaan, vijf in Drenthe en twee in Friesland (Appelscha). Wie had dat enkele jaren geleden kunnen denken!

Literatuur:

- Dekker, H. (1994a): Orchideeën in Nationaal Park Dwingelderveld (Dr.). Eurochis 6.
Dekker, H. (1994b): *Goodyera repens* in het Drents district. Eurorchis 6.
Dekker, H. (2001): Nieuwe vondsten van orchideeën en ander nieuws in Noord-Nederland. Eurorchis 13.
Kreutz, C.A.J. en H. Dekker (1999): De orchideeën van Nederland. Raalte.
Werkgroep Florakartering Drenthe (1999): Atlas van de Drentse flora. Schuyt & Co, Haarlem.
Werkgroep Florakartering Drenthe (2000): Nieuwsbrief 34.

Figuur 6: De verspreiding van Dennenorchis (*Goodyera repens*) in Drenthe vanaf 1970

FLORON-projecten

Het Witte Gebiedenplan oftewel: hokken bij de burens-ervolg!

Om ervoor te zorgen dat in 2004 van alle atlasblokken binnen Nederland een representatief aantal kilometerhokken (5 tot 6) zo volledig mogelijk is geïnventariseerd, is in 2000 het zogenoemde Witte Gebiedenplan van start gegaan. Tot de floristisch nog onderbelichte gebieden behoren grote delen van de provincie Groningen en Friesland. Uitgebreidere informatie over het Witte Gebiedenplan vind je in het net verschenen voorjaarsnummer van Gorteria (28-2/3, 40-41) en op de website van FLORON www.floron.nl,

Hoewel er het afgelopen jaar door de medewerkers van de FLORON-districten Groningen-Oost en Groningen-West flink wat kilometerhokken zijn onderzocht, kunnen zij nog steeds hulp van buitenaf goed gebruiken. Wie de Groningers mee wil helpen deze klus te klaren, kan contact opnemen met Anneke Nieuwenhuis, FLORON- coördinator Groningen-Oost (0597-414973) of met Willem Stouthamer, FLORON- coördinator Groningen-West (050-3143841, email stouthamer.wj@inter.net.nl).

Wie wil?

Tot het FLORON-district Drenthe behoort ook een stukje van Friesland, het grensgebied van Oost – en Weststellingwerf. Hierbinnen ligt een kilometerhok dat voor het Witte gebiedenplan is geselecteerd: 210-549 (omgeving Rijsberkampen). Het zou aardig zijn ook deze witte vlek weg te werken. Wie dit hok dit jaar voor zijn of haar rekening wil nemen kan contact opnemen met Ben Hoentjen.

Andere aanpak Landelijk Meetnet Flora -Aandachtsoorten

Het Landelijk Meetnet Flora - Aandachtsoorten (LMF-A) is in 2000 van start gegaan. Het doel van het LMF-A is een beter beeld te krijgen van de veranderingen in het voorkomen van zeldzame en kwetsbare soorten, in het bijzonder de soorten van de Rode lijst. In totaal worden ruim 300 soorten gevolgd, door eens per vier jaar de grootte van de populaties van deze soorten vast te stellen.

Dit jaar is het laatste jaar van de eerste meetronde. Ondanks de inspanningen van de afgelopen jaren is het niet gelukt de geplande 4000 meetpunten binnen Nederland te onderzoeken. Ook binnen Drenthe zijn veel hokken niet aanbod gekomen.

Ook meedoen?

Hoewel landelijk voor dit jaar de prioriteit gelegd is bij de soorten die zo zeldzaam zijn dat alle populaties gevolgd worden en bij de duinen, het riviereengebied en de muurflora van stedelijke gebieden, kun je voor het LMF in Drenthe ook nog volop aan de slag. Lijkt het je leuk om ook aan dit project mee te doen, geef je dan bij mij op. Samen kunnen we dan bekijken welke hokken in aanmerking komen. Via FLORON ontvang je vervolgens de kaarten en formulieren voor het vastleggen van de gegevens. Uiteraard is er een uitgebreide handleiding beschikbaar waarin de werkwijze beschreven is.

GPS voor het district

Net als vorig jaar is de FLORON- GPS (global positioning system, een apparaatje ter grootte van een mobiele telefoon, waarmee je de coördinaten van bijvoorbeeld de groeiplaats van een Rode lijst-soort tot op ongeveer 10 meter nauwkeurig kunt bepalen) weer bij mij te lenen. Medewerkers die de GPS een keer willen proberen bij hun veldwerk voor bijvoorbeeld het LMF-A-project kunnen daarvoor contact met me opnemen.

Ben Hoentjen

Gezocht: ervaren veldmedewerkers(s)

Dit jaar gaat de provincie Drenthe in verband met de opstapel staande herziening van het Provinciaal Omgevingsplan (POP) in verschillende delen van Drenthe de flora en vegetatie inventariseren. Dit werk zal worden uitbesteed aan een ecologisch adviesbureau, maar het blijkt moeilijk om hiervoor voldoende ervaren veldmedewerkers te vinden.

Mocht je voldoende floristische veldervaring hebben en op zoek zijn naar zo'n (tijdelijke) klus, neem dan contact op met Karin Uilhoorn of Ben Hoentjen, Productgroep Landelijk gebied Provincie Drenthe (0592-365509).

Aanvullingen op de Atlas van de Drentse Flora

Strandkweek (*Elytrigia atherica*) nieuw voor Drenthe

In de zomer van 2000 vond Peter Venema in de berm van het viaduct in de N851 over de Hoogeveense vaart ten oosten van Meppel (kilometerhok 212-522) een grassoort, die hem sterk aan Strandkweek deed denken. Helaas werd de berm gemaaid voor hij de plant kon determineren. In 2001 verscheen deze echter weer op dezelfde plaats en nu kon met zekerheid worden vastgesteld dat het Strandkweek was. Deze soort van de hoge kwelder was tot nu toe nog niet in Drenthe gesignaleerd. Een nieuwe pekeladventief?

Italiaanse aronskelk (*Arum italicum*) bij Echten

Jan Hein

Volgens de Atlas van de Drentse flora komt de Italiaanse aronskelk (*Arum italicum*) slechts op één plek in Drenthe voor, namelijk op landgoed Dickninge bij De Wijk. Een andere, veel grotere groeiplaats bevindt zich in het bos bij het Huis te Echten (km-hok 223,4-525,3). Ik heb de soort hier voor het eerst in 1990 gevonden. Hij lijkt zich langzaam uit te breiden. In 2001 groeide de Italiaanse aronskelk er in vier groepen met respectievelijk 11, 1, 13 en 35 bloeikolven. Daartussen stonden nog enkele vegetatieve exemplaren.

Het bos is een relatief oud beuken-eikenbos met een ondergroei die stinzenachtig aandoet. In de kruidlaag bevinden zich onder andere Speenkruid (*Ranunculus ficaria*), Grote muur (*Stellaria holostea*), Klimop (*Hedera helix*), Witte klaverzuring (*Oxalis acetosella*), Zevenblad (*Aegopodium podagraria*) en Bosgierstgras (*Milium effusum*).

In de aanbieding: Atlas van de Flora van Drenthe

Nu, ruim twee jaar na het verschijnen van de Atlas van de Drentse flora, proberen boekhandels hun laatste exemplaren met flinke korting kwijt te raken. Wie nog een atlas wil, kan deze mogelijk nog bij boekhandel Iwema in Assen voor ongeveer 25 euro kopen.

Mocht je nergens meer een exemplaar kunnen bemachtigen, de WFD heeft het restant (20 exemplaren) van Schuyt overgenomen. Ook voor deze atlassen geldt een verlaagd tarief. Voor aanschaf kun je terecht bij Hester Heinemeijer.

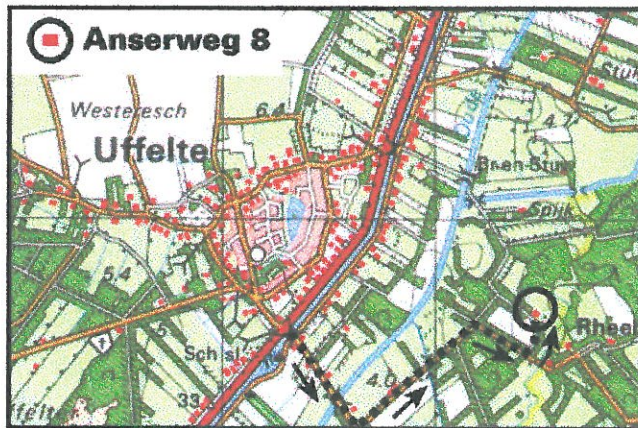

Excursies Werkgroep Florakartering Drenthe/ FLORON-district Drenthe in 2002.

Alle excursies beginnen om 10.00 uur op de aangegeven verzamelplaats

Zaterdag 27 april: Rheebruggen e.o.

Verzamelen: ten huize van Hester Heinemeijer, Anserweg 8, Uffelte (0521-351057) (zie kaartje)

Zaterdag 25 mei: Reest benedenstrooms

Verzamelen: Café-restaurant Poortman, Bloemberg 5, Veeningen (0528-391462)

Zaterdag 22 juni 2001: Veenhuizen/Esmeer

Verzamelen: Restauratie NS-Station te Assen

Zaterdag 31 augustus 2001: Coevorden-Dalen

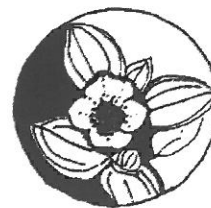
Verzamelen: Station Coevorden

Nadere inlichtingen over de excursies en voor maken van afspraken over vervoer naar vertrekpunten:
Hester Heinemeijer (0521-351057) of Ben Hoentjen (050-4061990)

april 2002

Stichting
Werkgroep
Florakartering
Drenthe

Secretariaat:
Hester Heinemeijer
Anserweg 8
7975 PB Uffelte
(0521)351057

FLORON-coördinator:
Ben Hoentjen
Felland 50
9755 TC Onnen
(050) 4061990(thuis)/365509(werk)- email: benhntjn@amazed.nl

Uiterlijk 1 oktober 2002 opsturen aan het secretariaat (voor adres: zie boven)
Meldingen mogen ook per email aan Ben hoentjen worden gezonden.

Naam:

Medewerkersnummer:

Adres:

Postcode + Woonplaats:

Telefoonnummer: -

Datum : minimaal jaar van waarneming invullen; *soortno. en medewerkersnummer*: niet invullen

[illegible]